

30. emakeeleolümpiaad „Ilus eestikeelne lause”

Helin Puksand

Tallinna ülikooli koolipedagoogika lektor,
30. emakeeleolümpiaadi žürii esimees

Sissejuhatuseks

Varasemad emakeeleolümpiaadid on vaatluse alla võtnud teksti ja sõnavara, kuid 30. emakeeleolümpiaad püüdis neid kaht teemat ühendada. Lausel on suhtluses keskne roll, mistõttu lausetasandi vead ja eksimused võivad kogu sõnumi sisu hägustada või hoopiski muuta. Võõrkeelest pärit lausemallide jäljendamine teeb meie keele aga vahel hoopis arusaamatuks. Lause parandamine ja kohendamine on keeruline, sest säilitada tuleb nii mõtte kui ka stiil. Just lauseehituses võib peituda kirjaniku stiili eripära. Samas võib lause olla asjalik käskija, keelaja või abimees olmeküsimuste lahendamisel.

30. emakeeleolümpiaadi eesmärk oligi suunata õpilasi lausetasandi vigadest hoiduma ning kasutama selgeid, toortõlkest ja bürokraatiakeelest puhtaid lauseid. Olümpiaadi põhiteema alla oli koondatud kolm alateemat: 1) „Lause kui isikupära väljendus ilukirjanduses”, 2) „Toortõlkelised laused meie ümber” ja 3) „Muutused ja eripärad juhendavate tekstide lausetes”.

Esimene alateema suunas õpilasi märkama ilukirjanduses kasutatud lauseid: kas ühe ja sama kirjaniku laused on eri žanri tekstides sarnased või erinevad, kuidas mõjutab teksti žanr lauseehitust, kas lause pikkust, mittetäielikkust vm tunnuseid kasutatakse stiilivõttena, on need kirjaniku loomingu keele erijooned jne. Teise teema eesmärk oli suunata õpilasi tähele panema toortõlkelisi lauseid ja neid eri moodi parandama: otsima suupärasemat ja omakeelset sõnavalikut, eesti keelele omaseid lausekonstruktsioone jms. Tähtis oli arendada oskust näha lauset kui mõtte terviklikku kandjat. Kolmanda teema mõte oli juhtida õpilasi jälgima

mitmesuguseid juhendavaid tekste, s.o silte, kasutusjuhendeid, teateid jm asjalikke lühivorme, ning arutlema nende muutumise üle ajas ja ruumis.

30. emakeeleolümpiaadi korraldas Tallinna ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut. Olümpiaaditoimkonna koostamise ja piirkonnavorude ettevalmistusega alustas sügisel Merilin Aruvee, alates aasta algusest koordineeris olümpiaaditoimkonna ja žürii tööd aga siinkirjutaja ning praktilisemate asjade korraldamisel abistas Kristiina Ranne. Olümpiaadi ettevalmistusse ja läbiviimisse olid kaasatud peale TLÜ õppejõudude ka doktori- ja magistritaseme üliõpilased.

Piirkondlik ülesandevoor

Piirkonnavorud toimusid üle Eesti 6. veebruaril 2015. Selle voo ülesannete tegemisel lähtus olümpiaaditoimkond olümpiaadi üld- ja alateemadest. Missuguseid ülesandeid tuli siis õpilastel lahendada? Lauseteemasse sobis kindlasti lauseliikmete määramine, lausete kirjavahemärgistamine ja lause piiride äratundmine. Ühes ülesandes tuli valida tekstikatket jätkama sobiv lause. Vanemates astmetes lisandus ka ülesanne ise ilukirjanduslikku tekstikatket jätkata, aga nii, et järgitud oleks kirjaniku stiili. Võõrapärase lause eestistamise ülesandes tuli korrigeerida Google'i abil tõlgitud lauseid. Kuigi peateema oli lause, ei saanud läbi ka sõnatasandi ülesanneteta: nooremas astmes oli vaja moodustada liitsõna või sõnaühend, mis pidi sobima etteantud lausesse, vanemates astmetes aga tuli seletada tuletiste tähendust.

Loominguliseks ülesandeks oli aga kirjutada kutse kirjanikule, keda oodati klassi vestlusõhtule. See ülesanne oli ilmselt parandajatele kõige suurem pähkel, sest teksti parandamine nõuab aega, eriti kui on vaja järgida kindlaid kriteeriume. Õpetajate seas tekitas kohati rahulolematust ka nõue, et õpilastelt oodati kirjaniku eesnime teadmist (nooremas astmes Aidi Vallik ja keskmises astmes Andrus Kivirähk, vanemas astmes said õpilased ise valida, kellele kirjutada) – see polevat ju kirjanduse olümpiaad. Siiski on andekuse üks tunnuseid ka lai silmaring ja edasipääsenud õpilased teadsid kõik nõutud kirjanike eesnimesid.

Piirkonnavorus osales kokku 1654 õpilast (7.–8. klassist 689, 9.–10. klassist 577 ja 11.–12. klassist 328 osavõtjat). Lõppvooru pääsemise konkurss oli äärmiselt tihe: kõik osalejad võistlesid üldise punktisumma alusel (võrdsete punktidega tööd vaatas olümpiaadikomisjon veel üle ja vajaduse

PARIMATE UURIMISTÖÖDE AUTORID OLID:

9.–10. klassis

1. Alvi Lina
Rakvere gümnaasiumist
(õpetaja Reet Bobõlski)
2. Elerin Põder
Viljandi gümnaasiumist
(õpetaja Aili Kiin)
3. Paul Johannes Kalda
Tallinna 21. koolist
(õpetaja Sanne Haab)

11.–12. klassis

1. Helo Liis Soodla
Pärnu Sütevaka humanitaar-
gümnaasiumist
(õpetaja Elma Künnapas)
2. Diana Rist Leisi keskkoolist
(õpetaja Inna Krotman)
3. Triin Jõemets
Haljala gümnaasiumist
(õpetaja Külli Heinla)

korral korrigeeris tulemust). Kuigi lõppvooru edasipääsenuid oli üle Eesti, siis ometi jäi paar maakonda esindamata. Piirkonnavoorest sai edasi 75 õpilast. Üks õpilane (Helo Liis Soodla) sai edasi aga nii ülesande- kui ka uurimistööde voorest.

Uurimistööd

Uurimisvooru laekus seekord vaid 12 tööd. See töö oli žüriile üllatav, kuna praegu on koolis õpilastel kohustus kirjutada uurimistöid ja miks siis mitte ühildada see olümpiaadil osalemisega. Kiidame ja täname aga kõiki õpetajaid, kes olümpiaadi uurimistöid juhendasid ega peljanud sellega kaasnevat lisatööd.

Kõige enam uurisid noored ilukirjanduse ja meedia lauseid (vastavalt kuus ja neli tööd). Ilukirjandusliku lause stiili uuriti Mihkel Muti, Jan Kausi, Tõnu Õnnepalu, Andrus Kivirähki, Mehis Heinsaare ja Kaur Kenderi teostes, üks õpilane keskendus aga mudilaste raamatutele. Meedia lauseid uuriti nii ajalehtedest kui ka teleintervjuudest.

Igat tööd hindas kaks retsentsenti, kelle pandud hinnete keskmise järgi saadi lõplik pingerida. Uurimistöö võis saada kuni 100 punkti ja keskmised hinded jäid vahemikku 47,5 kuni 90 punkti. Edasi pääsesid tööd, mille keskmine hinne oli üle 70.

Õpilaste keeleteadus oli uurimistöodes ootuspäraselt hea – on ju tegemist emakeeleolümpiaadiga. Torkas silma, et mitmel tööl puudus oma pealkiri, selle asemel oli olümpiaadijuhendis pakutud teema. Kõige suurem probleem oli aga andmete analüüs ja tulemuste esitamine – selle eest sai maksimumpunktid vaid üks õpilane. Juhendavatele õpetajatele soovitaks just sellele osale edaspidi enam tähelepanu pöörata.

Olümpiaadikomisjon otsustas uurimistöovoorest lõppvooru kutsuda 9.–10. klassist neli õpilast ja 11.–12. klassist kaks õpilast.

Lõppvoor

Riiklik lõppvoor toimus 13. ja 14. märtsil Tallinna ülikoolis. Ülesanded koostas korraldustoimkond ühelt poolt olümpiaadi alateemadest (lause kui isikupära väljendus ilukirjanduses, toortõkelised laused meie ümber ning muutused ja eripärad juhendavate tekstide lausetes) ja teisalt piirkonnavooru kogemustest lähtuvalt. Nooremas vanuseastmes oli üheksa, keskmises ja vanemas astmes 12 ülesannet. Lõppvooru kutsuti 80 õpilast, kuid osales 71: 7.–8. klassist 16 õpilast, 9.–10. klassist 27 õpilast ja 11.–12. klassist 28 õpilast.

Ainult nooremas vanuseastmes oli algustähe, võõrsõna, lause lõpu leidmise ja kuulutuse vigade parandamise ülesanne. Algustähe ülesanne osutus õpilastele suhteliselt kergeks, eksiti harva. Võõrsõnade ülesandes valmistas raskusi peamiselt õige sõna leidmine (nt *lühike tervitusmarss*), aga eksiti ka sõnades, mis on pea igas võõrsõnahaarjutuses (nt *režissöör*). Lausetele õige lõpu leidmisel eksiti samuti vähe, siiski jäi vahel tähelepanuta, et ühele lausele vale lõpu valimine tähendas viga ka teises lauses. Kuulutusest vigade leidmine on aga üsna keerukas, sest see nõuab nii head tähelepanu kui ka keeletaju. Samas, parimal õpilasel jäi selles ülesandes märkamata vaid üks viga.

Osa ülesandeid olid ühised kõigile kolmele vanuseastmele, osa aga keskmisele ja vanemale astmele. Näiteks oli kõikides vanuseastmetes võõrapärase teksti eestistamine, mis oli õpilaste jaoks ühtlasi ka üks lihtsamaid ülesandeid. Lauseliikmete määramine oli kõikides vanuserühmades jõukohane – esines üksikuid eksimusi, kuid üldjoontes probleeme ei olnud. Kõik pidid moodustama *lik-* ja *lane-*liitega tuletisi ning koostama nendega lauseid. Selles ülesandes jäädgi hätta võõrnimedega, kui ei teatud, kuidas neid hääldatakse. Õpilastel tuli parandada ka sõnastusvigu ning põhjendada lause muutmise vajadust. Kõige keerukamaks osutus lause „Avokaadosalat on kindlasti maitsev ja blogipidaja sõnul ka saledaks tegev”, mida oskasid parandada vaid vähesed, samuti ei osatud põhjendada, mis teeb lause kohmakaks.

Kahes vanemas astmes oli mitmeid keerukaid ülesandeid, mis tõid välja õpilaste erinevused. Üllatavalt palju vigu tehti ülesandes, kus õpilased pidid lausesse panema sobiva sõnavormi. Kõige rohkem eksiti sõna *julgema* sünonüümiga, mis pidi olema lihtmineviku tingivas kõneviisis. Samuti oli palju vigu sõna *murelik* lühikese ülivõrde moodustamisel. Selle

**RIIKLIKU LÕPPVOORU
KOLM PARIMAT VANUSE-
RÜHMAD KAUPA OLID:**

7.–8. klassis

1. Kaire Looris
Muhu põhikoolist
(õpetaja Ülle Kuusk)
2. Susanna Mett
Tallinna inglise kolledžist
(õpetaja Chris-Evelin Luik)
3. Adeele Rei
Valtu põhikoolist
(õpetaja Anu Pedaja-Ansen)

9.–10. klassis

1. Saara Liis Jõerand
Tallinna vanalinna haridus-
kolleegiumist
(õpetaja Krista Nõmmik)
2. Hanna Mia Koit
Tallinna prantsuse lütseumist
(õpetaja Maris Sinka)
3. Eva Pajusaar
Tallinna inglise kolledžist
(õpetaja Karin Muller)

11.–12. klassis

1. Johanna Toodu
Pärnu Sütevaka humani-
taargümnaasiumist
(õpetaja Elma Künnapas)
2. Kenneth Tuul
Tallinna reaalkoolist
(õpetaja Piret Järvela)
3. Anneliis Rea
Sütevaka humanitaar-
gümnaasiumist
(õpetaja Elma Künnapas)

peale ohkavad kindlasti paljud õpetajad, kuna *liik-*liitega sõnade lühikest ülivõrret harjutatakse koolis ju palju. Raskeks osutus ka kirjast sobimatu lause leidmine ning valiku põhjendamine. Kui õpilane pidas sobimatuks vale lauset, siis ei saanud ta ka põhjenduse eest punkte.

Ilukirjandusstiili jälgendamise ülesandes tuli õpilastel tabada ära Anton Hansen Tammsaare ja Barthol lo Mejeri stiil ning matkides teise autori sõnastust ja lauseehitust, kirjutada teise tekst ümber. Veidi paremini õnnestus õpilastel Tammsaare teksti kujutamine Barthol lo Mejeri stiilis. Loomulikult ei ole kirjaniku stiili tabamine lihtne, kuid õpilased olid siiski üsna leidlikud.

Kõikidele vanuseastmetele mõeldud kirjutamisülesandes tuli koostada Eesti teadusagentuuri ja õpilaste teadusliku ühingu kuulutuse põhjal stipendiumitaotlus. Ülesanne osutus kohati üsna keerukaks: unustati kirjutamata, kellele on pöördumine adresseeritud, ega järgitud stipendiumitaotluse vormistust ja tingimusi. Ilmselt koolis taotluste kirjutamist eriti ei harjutata, kuigi see võiks olla tarbekiri, mida õpilased võiksid osata koostada. Stipendiumitaotluses tuli välja pakuda uurimisteema. Need olid õpilaste koostatud kirjades nii realistlikud kui ka kohati utoopilised. Mõned näited pakutud teemade mitmekesisusest: „Eesti luuletajate debüütökogud kümnendite lõikes”, „Udmurdi keel internetisuhtluses”, „Eestisse tuumajaama rajamise kasulikkus”, „Muusika kuulamise mõju õpiedukusele ja keskendumisvõimele”, „Keskkonnategurite mõju kivisisalikele

Saaremaal”, „Bakterkooslused koolis”, aga ka „Inimeste bioloogiline eelsoodumus nii mikro- kui makrohematuuriale” ja „Pahaloomulised kasvaja kopsus ja hingamisteedes”.

Kokkuvõtteks

Maksimumtulemust ei saavutanud 30. emakeeleolümpiaadil keegi. Noorema vanuserühma õpilaste punktid jäid 61,5 ja 84 vahele (maksimaalselt võis saada 100 punkti). Keskmise vanuserühma õpilaste tulemused olid vahemikus 63,75 kuni 100 ning vanima vanuserühma tulemused vahemikus 72 kuni 99,25 punkti (kahes vanemas vanuserühmas oli võimalik saavutada 114 punkti). Tulemused olid väga head ja erinevused õpilaste (eriti esimese kuue) vahel olid väga väikesed. Õpilased oskavad lause tasandi vigadest hoiduda, tulevad toime kirjavahemärgistuse ja korrektsete lausete moodustamisega, oskavad tabada eri kirjanike stiili erinevusi.

Olümpiaadi lõppvoor ei sisaldanud vaid ülesannete lahendamist, aega jäeti ka meelelahutusele. Esimese päeva õhtul oli kavas teemaõhtu Ernst Enno 140. sünniaastapäeva tähistamiseks. Selleks puhuks korraldas Eesti pedagoogika arhiivmuuseumi varahoidja Marga Lvova näituse Ernst Ennost. Pärast näitusega tutvumist kohtus õpilastega Pärt Uusberg, kes esitas oma laule, mis on tehtud Ernst Enno sõnadele, ning rääkis, miks ta on just neid luuletusi viisistanud. Vahepalaks esitasid tulevased eesti keele õpetajad Enno luuletuste paremikku. Teise päeva hommikul oli aga kõigil õpilastel võimalik külastada Lennusadamat. Lõpetamisel, kus nagu ikka on peetud ka üks teadusettekannet, rääkis professor Reili Argus põnevalt lastevanemate keelekasutusest.

Järgmist olümpiaadi tutvustas lõpetamisel Tartu ülikooli ja Võru instituudi teadur Helen Plado: 31. emakeeleolümpiaadi korraldavad seekord Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduste instituut ning Võru instituut teemal „Nimed minevikus ja tänapäeval” ning tähelepanu alla võetakse isiku- ja kohanimed, aga ka loomade, äride, toodete ja aumärkide nimed.

Žürii tänab südamest kõiki olümpiaadil osalenud õpilasi ning kõiki õpetajaid, kes korraldasid kooli- ja piirkonnavoore ning juhendasid õpilaste uurimistöid. Samuti täname rahalise toetuse eest haridus- ja teadusministeeriumi ning kingituste eest kirjastusi Koolibri ja Avita. Isiklikult tänan kõiki kolleege ja üliõpilasi, kes osalesid olümpiaadi ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Õpilastelt saadud tagasiside põhjal võib olümpiaadi õnnestunuks lugeda: nii piirkonna- kui ka lõppvooru ülesanded olid osalejatele huvitavad ning pakkusid pinget, samuti meeldis õpilastele lõppvooru meelelahutuslik osa.